

Awangardowe muzeum

Za wszystkimi stali artyści, których łączyła niechęć do muzeów rozumianych jako świątynie służące kultywowaniu przeszłości. Działając niezależnie od siebie, starali się wypracować nową formułę, dzięki której muzeum miało się stać laboratorium nowej sztuki i nowych sposobów obcowania z nią.

Otwartość na eksperyment, entuzjazm, solidarność, zwrócenie ku przyszłości, a także niezgoda na kształt ówczesnie funkcjonujących muzeów – to cechowało artystów, którzy w czterech krajach, na różnych kontynentach, w różnych realiach społeczno-politycznych zdecydowali się zmierzyć z zadaniem zdefiniowania muzeum na nowo. W rezultacie stworzyli swoje własne kolekcje i przestrzenie wystawiennicze, pomyślane jako załączki awangardowych muzeów.

Na wystawę składają się przestrzenie dwojakiego rodzaju. Pierwsze, prezentując cenne materiały archiwalne, pozwalają zapoznać się z założeniami poszczególnych awangardowych inicjatyw, a także z ich historią. Przestrzenie drugiego rodzaju służą eksponowaniu prac artystów związanych z tymi inicjatywami. Wśród nich znajdują się prace m.in. Marcela Duchampa, Katherine S. Dreier, Natalii Gonczarowej, El Lissitzkiego, Kazimierza Malewicza, Pieta Mondriana, Pabla Picassa i Aleksandra Rodczenki. Na łódzką wystawę zostały one użyczone przez takie instytucje jak Museum of Modern Art w Nowym Jorku, Tate Modern w Londynie, State Museum of Modern Art w Salonikach, National Gallery w Erywaniu czy Yale University Art Gallery w New Haven. Wybór dzieł i ich aranżacja zostały zainspirowane wystawami historycznymi, m.in. pierwszą stałą ekspozycją kolekcji grupy „a.r.” w Miejskim Muzeum Historii i Sztuki w Łodzi oraz „International Exhibition of Modern Art” zorganizowaną przez Société Anonyme w Brooklyn Museum (1926). Na wystawie znajduje się też rekonstrukcja słynnego Kabinet der Abstrakten, który El Lissitzki zaprojektował w 1927 roku dla Provinzialmuseum w Hanowerze.

Sieć Muzeów Kultury Artystycznej została powołana w celu wspierania i promowania sztuki współczesnej na terenie Rosji. W jej utworzenie zaangażowali się najważniejsi przedstawiciele rosyjskiej awangardy, m. in. Wassily Kandinsky, Kazimierz Malewicz, Władimir Tatlin i Aleksandr Rodczenko. Ich postulaty były radykalne, nawoływano m.in. do całkowitego usunięcia z muzealnych galerii sztuki dawnej i zastąpienia jej wyłącznie współczesną twórczością. Podważano kompetencje zawodowych muzealników, zarzucając im anachronizm i brak zrozumienia dla aktualnych przemian artystycznych. W nowych instytucjach ich rolę przejąć mieli artyści, to im powierzono zadanie tworzenia kolekcji, a także wypracowanie nowych zasad ich eksponowania. Również artyści mieli odpowiadać za edukację muzealną.

Société Anonyme Inc.: Museum of Modern Art to stowarzyszenie założone w 1920 roku w Nowym Jorku z inicjatywy malarki i kolekcjonerki Katherine S. Dreier oraz czołowych przedstawicieli amerykańskiego i francuskiego dadaizmu – Marcela Duchampa i Man Raya. Jak wskazuje jego rozszerzona nazwa, miało się ono docelowo przekształcić w pierwsze w Ameryce muzeum sztuki nowoczesnej. Celem stowarzyszenia było popularyzowanie aktualnych osiągnięć artystycznych wśród mieszkańców Stanów Zjednoczonych i przeciwdziałanie ich kulturowemu zacofaniu i parafianstwu. Założyciele wierzyli, że obcowanie ze sztuką pochodzącą z różnych stron świata może przyczynić się do większego porozumienia między narodami, przybliżając nadejście „nowego wieku”, w którym wszelkie podziały między ludźmi zostaną zniesione.

Kabinett der Abstrakten (Gabinet abstrakcji) został zaprojektowany przez rosyjskiego konstruktywistę El Lissitzkiego na zamówienie Aleksandra Dornera, ówczesnego dyrektora hanowerskiego muzeum. Sala była efektem wcześniejszych eksperymentów artysty, wynikających z

jego zainteresowań awangardowym wystawiennictwem. Z jego doświadczeń wynikało, że zmiana światła, faktury ścian, zestawień kolorystycznych i sposobu rozmieszczania form w przestrzeni, może przyczynić się do poszerzenia zdolności percepcyjnych widza i zachęcić go do aktywności. Wprowadzenie do hanowerskiego Kabinnet der Abstrakten szeregu rozwiązań architektonicznych i użycie nietypowych materiałów miało kojarzyć się widzom ze scenerią nowoczesnych metropolii, a także pozwalało doświadczyć płynności, nieokreśloności i wielowymiarowości – cech charakteryzujących sztukę abstrakcyjną.

Międzynarodowa Kolekcja Sztuki Nowoczesnej grupy „a.r.” jest najpóźniejszym spośród projektów prezentowanych na wystawie, ale też najbardziej trwałym. Jej ulokowanie w łódzkim muzeum doprowadziło do przekształcenia tej instytucji w to, co dzisiaj znamy pod nazwą Muzeum Sztuki. Pomysłodawcą kolekcji był Władysław Strzemiński, a w jej powstanie zaangażowali się także pozostali członkowie grupy „a.r.” – rzeźbiarka Katarzyna Kobro, malarz Henryk Stażewski oraz poeci: Julian Przyboś i Jan Brzękowski. Na apel o jej utworzenie z entuzjazmem odpowiedzieli najwybitniejsi przedstawiciele ówczesnej europejskiej awangardy. Dzięki temu do łódzkiego muzeum trafiły w formie darów dzieła m.in. Jeana Arpa, Theo van Doesburga, Pabla Picassa, Fernanda Légera, Kurta Schwittersa, Alexandra Caldera, Soni Delaunay czy Maxa Ernsta. Zgodnie z zamierzeniami Strzemińskiego kolekcja „a.r.” miała służyć poszerzaniu społecznej akceptacji dla sztuki nowoczesnej. Artysta widział przy tym ścisły związek między estetycznymi preferencjami społeczeństwa a jego cywilizacyjnym nastawieniem. Wierzył, że społeczeństwo otwarte na sztukę nowoczesną równocześnie będzie gotowe zaangażować się w modernizacyjne przemiany.

Te cztery wyjątkowe inicjatywy są istotnym fragmentem XX-wiecznej historii sztuki, a współcześnie mogą służyć jako inspiracja dla wszystkich tych, którzy zastanawiają się, czym powinno być muzeum.

Konsultacja i współpraca naukowa: Masha Chlenova, Frauke V. Josenhans

Współpraca: Anna Karpenko, Diana Krawiec

Współkoordynacja projektu: Maria Śmigiel

Koordinacja wydawnicza: Martyn Kramek

Identyfikacja wizualna wystawy i aranżacja sal z archiwaliami: Fontarte (Magdalena Frankowska i Artur Frankowski)

Nadzór nad rekonstrukcją Kabinett der Abstrakten: Bartosz Malinowski

Wsparcie kwerendy do wystawy: Terra Foundation for American Art

Konserwacja prac: Anita Andrzejczak, Katarzyna Forysiak, Małgorzata Kowalska, Tatiana Matwij, Ewelina Pawlak, Naoko Takeda

Montaż wystawy: Krzysztof Francek, Łukasz Janicki, Marek Kubacki, Adam Maj, Marcin Mirończuk, Adam Stachul, Ireneusz Szymarek

Projekt „Awangardowe muzeum”, na który składa się też publikacja o tym samym tytule, wydana w 2020 roku przez Muzeum Sztuki w Łodzi w języku polskim i angielskim, wpisuje się w obchody 90-lecia utworzenia Międzynarodowej Kolekcji Sztuki Nowoczesnej grupy „a.r.”.